
Drago ŽUPARIĆ-ILJIĆ
Andrija MATIJEVIĆ

Stručni rad

Institut za migracije i narodnosti, Zagreb
Udruga Ličana "Marijan Matijević", Županja

**“ROĐEN SAM GDJE
SE SIJE RĐA, A
JUNACI NIČU”:
RELEVANTNOST
BIOGRAFIJE
MARIJANA MATIJEVIĆA
U RASPRAVI O
VIŠESTRUKIM
IDENTITETIMA LIKE**

Marijan Matijević rođen je 10. siječnja 1878. godine blizu Gračaca u zaseoku Duboki Dol. Roditelji, otac Filip i majka Ika, imali su brojno potomstvo, spominje se čak sedamnaestero djece, no ostaje upitno koliko ih je preživjelo do odrasle dobi. Proučavanje matičnih knjiga rodnih i krsnih listova u župnom uredu u Gračacu potvrđuje kako su djeca iz obitelji Matijević bila krštena u rimokatoličkoj crkvi. Otac, šumski radnik, i majka, domaćica, imali su kuću u zaseoku Grabu pokraj Gračaca, na dijelu koje lokalno stanovništvo zove Mrtve bare. Te 1878. godine u europskoj povijesti odigrale su se bitne promjene, koje će znatno predodrediti tijek zbivanja na našim prostorima. Odlukama Berlinskog kongresa Austrija dobiva pravo okupirati bosanski teritorij, zajedno s Novopazarskim sandžakom, čime se nazire rješenje pitanja daljnjeg opstanka Vojne krajine.¹ Povijesno gledano, dugotrajni status Like kao dijela Vojne krajine (i osmanskog *serhata* i habsburške *Militär Grenze*) prouzročio je sporo prestrukturiranje društveno-ekonomskih odnosa i sačuvao transhumitno stočarstvo i dijelom poljoprivredu kao primarne djelatnosti privređivanja na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Također, nedostatak obradive zemlje, zbog krške osnove tla i kraćeg vegetacijskog razdoblja, poticao je iseljavanje stanovništva i mijenjao demografsku strukturu ličkih krajeva. Sudbina Marijana Matijevića oslikava stoljetni karakter Like, koja pritisnuta vojnom ugroženošću vlastitog prostora² i nedo-

1 Lika je tada još uvijek u sastavu Vojne krajine, koja se, iako razvojačena 1873. godine, tek 1881. ujedinjuje s teritorijem civilne Hrvatske. Te je godine ustrojena Ličko-krbavska županija, sa sjedištem u Gospiću. Obuhvaćala je cijelu Liku te Velebitsko podmorje sa Senjom.

2 ROKSANDIĆ (2003: 15) ističe kako su lički krajevi, zajedno s Primorjem, sjeverom Dalmacije i Bosanskom krajinom, pripadali "tromedi" Habsburške Monarhije, Osmanskog Carstva i Mletačke Republike. Ta točka susreta formalno je uspostavljena Karlovačkim mirom iz 1699. Iako je Bečkim kongresom (1815.) "tromeda" kao takva prestala postojati HOLJEVAC (2006: 110) ističe da "je s obzirom na zadržavanje upravne odvojenosti Dalmacije od ostatka Hrvatske funkcionirala praktički do 20. stoljeće".

statkom agrarnih i ekonomskih preduvjeta postaje etiketirana kao područje iseljavanja, “pasivni kraj”, *terra ferma*.

Odrastajući na “golom velebitskom kršu”, Marijan je odmalena bio vičan i naviknut na fizički rad; pomagao je čuvati stoku, u polju i poslovima oko kuće. Nije imao mogućnost za osnovnoškolsko obrazovanje u obližnjem Gračacu; iz intervjua novinaru Franji Fuisu iz 1939. godine možemo iščitati kako je naučio čitati i pisati tek u odrasloj dobi. Potreba da prehrani sebe i obitelj bila je na prvome mjestu. U tom intervjuu izjavljuje: “Tuneli i tvornice bili su mi škole, a budak, sjekira i pila – pero i olovka!” Roditeljski dom napušta oko četrnaeste godine, kada odlazi tražiti posao po rudnicima u Istri i Primorju. Nakon mukotrpnog rada u rudnicima Labinštine pretpostavljamo da je 1894. sa svojim sunarodnjacima odlučio krenuti u europske zemlje, potaknut obećanjima o većoj i lakšoj zaradi.³ Kraj 19. stoljeća karakterizira veliki val iseljavanja iz Dalmacije, nakon što je izglasana Klauzula o vinu 1891., i nakon bolesti filoksere 1894., što je uništilo dalmatinsko vinogradarstvo (Novak, 2004: 181). Sigurno su neki Ličani domove napustili u tom razdoblju kao tipični ekonomski migranti, prema današnjim mjerilima.⁴

Matijevića je sudbina odvela do sjevera Njemačkog Carstva i izvjesno je da je radio na kopanju Kanala Kaiser Wilhelm.⁵ U novom i stranom svijetu u kojem se našao, u slobodno vrijeme nakon posla posjećivao je razna sportska natjecanja i egzibicijske priredbe u cirkusu, od kojih je najbliži bio u gradu Hamburgu. Nakon završetka rada na Kanalu Keiser Wilhelm 1895. uputio se dalje te je u potrazi za poslom došao do Berlina. Jedna zgoda u tome gradu presudno je utjecala na njegov životni put. Tomić (2003: 19) ističe kako mu je Marijan za života pripovijedao o svojoj prvoj hrvačkoj borbi.⁶ Navodno je poznati njemački

3 Prema predaji jedno je vrijeme radio kao pružni radnik na pruži Karlovac-Rijeka, koja je u promet puštena 1873. godine (LAJNERT, 2003: 76). Priče o nadljudskoj snazi i izdržljivosti kružile su o mladom Marijanu, koji je navodno sam mogao gurati kolica tucanog kamena, kojim se održavao pružni nasip.

4 Upitno je ipak možemo li govoriti o većem migracijskom valu iz Like. Krajem 19. st. Lika je imala više od 193.000 stanovnika. Općina Gračac imala je 1857. godine 24415 stanovnika a 1900. godine 27460 (BEŽEN – ŠUTIJA: 1975: 13). Demografski podaci pokazuju da je Lika intenzivnije depopulirana tek od 1960-ih godina.

5 Danas taj kanal, od 1948. znan kao Kiel-kanal (Kilski kanal), povezuje Baltičko sa Sjevernim morem. Krajem 19. stoljeća nazvan je Kanal Kaiser Wilhelm nakon što ga je njemački car i pruski kralj Wilhelm II. (vladao od 1888. do 1918.) svečano otvorio u lipnju 1895.

6 Svjedočenje zasad jedinog autora koji je objavio rad o Marijanu, gospodina Stipe Tomića (1929. – 2007.), treba uzeti s rezervom i sustavno kritički re-

hrvač Hugo Weber prilikom svakog nastupa izazivao gledatelje, no nitko mu se nije usudio suprotstaviti. Potaknut nagovorima svojih prijatelja Ličana i kolega radnika, koji su znali koliko je snažan, prihvatio je izazov. Dodatni motiv bila je nagrada od pet stotina zlatnih maraka onomu tko pobijedi Webera u hrvanju. Marijan je poslije rekao: “Dugo sam se kolebao, ali moji sunarodnjaci još više navališe. Tada ja skidoh ličku kapu i radničku bluzu te se uputih između redova do pozornice.” (ibid, 2003: 20)

Nakon što je 1898. godine pobijedio Webera, njegov pustolovni duh je prevladao. Isprva se priključio tom cirkusu i s njime je obišao njemačke i susjedne zemlje. Početkom 20. stoljeća došao je u Sjevernu Ameriku. Pretpostavljamo kako se na prijelazu stoljeća ukrcao sa svojom cirkuskom družinom na parobrod, krenuo u SAD, gdje je započeo samostalnu karijeru. U početku je imao menadžera, pravoslavnog Ličanina, koji mu je organizirao prve nastupe u Kanadi i SAD-u. Nakon što je promijenio nekoliko menadžera Marijan je odlučio nastupe organizirati sam. Fizički jak, ni intelektualno nije zaostajao, pa nakon što je usvojio osnove njemačkog jezika, u Sjevernoj Americi naučio je engleski, iako je praktički bio polupismen. Nastupao je na raznim teškoatletskim natjecanjima, ali je davao i samostalne “produkcije”, kako ih je nazivao. Vjerojatno su ti prvi nastupi bili kombinacija hrvanja slobodnim stilom i ulične borbe. Kasniji su nastupi bili mješavina egzibicijskog dokazivanja snage i izdržljivosti, uz scensko-glazbenu pozadinu prilagođenu sredini u kojoj bi se našao. Osim takvog nastupa, koji je uistinu bio performance *per se*, Marijan je izazivao najbolje i najvrsnije hrvače svojega doba, poput Talijana Prima Carnera, te je prema predaji uvijek pobjeđivao. Kako objasniti što su bili njegovi motivi za bavljenje tim poslom, ili bolje rečeno što ga je poticalo da živi na takav način?

Ovaj način zarade, iako riskantniji, bio je ugodniji nego cijeli dan kopati kanale i rudnike, a zarađeni novac slao je u domovinu obitelji. Vijesti o njegovim uspjesima i atraktivnosti nastupa zasigurno su ga proslavili kao “Drugog Herkula” i “Modernog Samsona”. Slava mu je imponirala i poticala njegov pustolovni duh na daljnja doka-

vidirati. Novinarski i publicistički rad Tomić počinje 1950. godine, dakle samo godinu dana prije Marijanove smrti. Upitno je koliko ga je Tomić osobno poznavao, a koliko je o njemu saznao iz novinskih članaka svojega vremena. No, ostaje neosporan njegov doprinos u čuvanju lika i djela M. Matijevića, jer je Tomić za života ispisao mnogo članaka o njemu, a knjiga S Herkulom zlatna srca, iako obiluje kontradikcijama, važan je dio njegove književne ostavštine.

Drago ŽUPARIĆ-ILJIĆ
Andrija MATIJEVIĆ

“Rođen sam gdje se sije rđa, a junaci niču”: relevantnost biografije Marijana Matijevića u raspravi o višestrukim identitetima Like

zivanja. Njegova krupna građa i snaga ruku poprimile su gotovo mitske razmjere. Navodi se kako je na nastupima s lakoćom kidao lance, savijao željezne štapove, lomio drvene grede, razbijao kamen, derao debele špilove karata, ili pak držao ruke skupljene tako čvrsto da ih ni par konja nije mogao rastaviti, vukući lance kojima su ruke bile povezane. Postoji fotografija na kojoj Marijan zubima drži bačvu od pedeset litara. Usmena predaja kaže da je prstima mogao savijati željezni novac i dlanom zabijati čavle u dasku pa ih vaditi prstima. No, neka izvješća o njegovoj nadljudskoj snazi sigurno su preuveličana. Takva je legenda da je tijekom nastupa rukama držao drveni podij sa šest članova, koji su izvodili njegovu omiljenu pjesmu “Junak sam iz Like”. Na granici fantastike je priča kako je tijekom boravka u SAD-u golim rukama zadržao avion u polijetanju. Te izmišljene situacije pridonose mitologizaciji njegova lika i udaljavaju nas od stvarnih činjenica. No, i te hiperbole upućuju na percepciju Marijana kao junaka, ličkog Samsona, Herkula, nadčovjeka, kroz mit koji je hranjen i održavan među širom populacijom.

Najjači čovjek na svijetu na dvorovima vladara

Tijekom prvog boravka u SAD-u sastao se s članovima kluba Athletion Comission, koji su mu dodijelili medalju s ogrlicom i posvetom: “To the strongest man in the world” (“Najjačem čovjeku na svijetu”). Dokument iz tog vremena koji svjedoči kako je Marijan već kao mladić ostvario niz priznanja sačuvan je do danas. Radi se o fotografiji, poslije pretisku na razglednici, na kojoj ga vidimo mladog i snažnog s desetak medalja na pojasu zataknutom preko ramena i prsa. U tekstu piše da je to Matijević u dvadeset i prvoj godini. Možemo pretpostaviti kako je njegova prva prekooceanska turneja trajala između 1899. i 1903. godine, no nije istraženo kada i kamo se nakon nje vratio. Nije poznato ni kada je, ako uopće jest, služio vojni rok. Spominje se da je bio vojnik u sastavu 79. pukovnije zvane Regimenta grof Josip Jelačić, sa sjedištem u Otočcu. U intervjuu danom Fuisu Marijan ističe kako je na odsluženju vojnog roka trošio “šest litara mlijeka i tri kilograma mesa na dan” te kako je nehotice polomio sedam pušaka. Podatak o njegovu teku govori nešto i o njegovu metabolizmu; za sebe je govorio kako mu je tijelo “mala tvornica šećera”. Poslije se pokazalo da boluje od dijabetesa, što je pritajeno narušavalo njegovo zdravlje.

Kakav je mogao biti odnos mladog Marijana i njegove obitelji, koja je prije ili poslije morala doznati za njegovu turneju, način života i zarade? Iz prikupljenih intervjua i novinskih članaka ne doznajemo što su mislili njegova obitelj i lokalna zajednica o životu koji je odabrao. U člancima se njegovi uspjesi često prikazuju senzacionalistički, uz moguće autorovo umetanje vlastitih značenja i slobodno interpretiranje njegovih riječi. Treba biti vrlo oprezan pri citiranju te građe, što potvrđuju sljedeći primjeri.

Već spomenuti intervjuu navodi kako se Marijan prisjetio davanja ili “produciranja” predstave na carskom dvoru Franje Josipa u blizini Pešte. Bez navođenja godine tog velikog događaja navodno je izjavio: “Producirao sam se to več pred Franjom Josipom kod kog su u gostima bili kraljevi Milan Obrenović srpski, engleski kralj Gjorgje, bugarski car Ferdinand i rumunjski kralj, zaboravio sam mu ime... Dvije tisuće kruna dobio sam to več od Franje Josipa. K tomu 100 zlatnih, jubilarnih... Eh...”. Ova izjava šezdesetogodišnjeg Matijevića ostaje jedino svjedočanstvo o istinitosti navedenog događaja. Zlatne, jubilarne kruno dio su novca koji je on za života podijelio u humanitarne svrhe. Povjesničari bi mogli već pri prvom čitanju posumnjati u istinitost navedene izjave, bez obzira na to što je godina te zgrade izostavljena. Lako je istražiti jesu li i kada spomenuti vladari kao gosti posjetili austro-ugarskog cara, no već iz njihovih biografija vidljivo je da se nisu mogli okupiti u spomenutom sastavu.⁷ Ipak smatramo da je predstava pred carem zaista “producirana”. Ne možemo sa sigurnošću znati tko je bio u carskoj sviti i tko je gledao nastup, no vjerujemo da je događaj istinit utoliko da je Marijan uistinu izveo predstavu pred Franjom Josipom. Ostali sudionici priče možda su plod Marijanova brkanja događaja i lica uslijed varljivosti memorije, ili su proizvod novinarske mašte. Da je priča djelomice vjerodostojna pokazuje prije svega njegovo osobno svjedočanstvo, brojne medalje koje je osvojio, od kojih je jedna mogla biti medalja s carskog dvora te, posredno, i sljedeći događaj.

Godine 1904. organiziran je Marijanov odlazak na Portu gdje je svoje vještine predstavio sultanu Abdulu Hamidu II. (1842. – 1918), koji je vladao od 1876. do

7 Car Franjo Josip I. (1830. - 1916.) na prijestolju je od 1848. do 1916., kao car Austro-Ugarske Monarhije od 1867. godine. Milan Obrenović (1854. - 1901.) vlada kao srpski kralj od 1882. do abdikacije 1889. godine. George V. (1865. - 1936.) kralj postaje 1910. i vlada do smrti. Ferdinand I. (1861. - 1948.) bugarskim carem postaje 1908. a abdicira 1918. godine. Zadnje spomenuti, rumunjski kralj, vjerojatno je Karlo I. (1839. - 1914.), koji je kraljevaio od 1881. do smrti.

1909., a zbog svojeg despotizma nazvan je “Krvavi Sultan” (Matuz, 1992: 145). Osvojivši prvenstvo u hrvanju s lokalnim natjecateljima, tzv. *pelivanima*, odlikovan je visokim odličjem, Otomanskom zvijezdom, koje se danas čuva u džamiji u Gunji pokraj Županje. Prema predaji, bio je jedini kršćanin na carigradskom dvoru koji nije pao ničice pred sultana, što je objasnio time, “da se klanja samo onome tko je jači od njega”. Predaja također kaže da mu je zbog hrabrosti i snage koju je dokazao sultan osobno predao ugledno odličje. Dakle, materijalni dokaz o ovom događaju, navedeno odličje, potvrđuje istinitost o nastupu na Porti, te indirektno i pretpostavku da je jednako tako mogao gostovati na dvoru austro-ugarskog cara vjerojatno između 1904. i 1907. godine. Zahvaljujući imenu i slavi mogao je biti zahvalan “zabavljač” europskih vladara i njihovih visokih uzvanika. Ovaj je uzorak itekako prisutan u Marijanovoj biografiji, a tiče se gostovanja na još nekoliko vladarskih dvorova onoga vremena. Habsburgovci i Porta znakovit su primjer kako ozbiljna biografija junaka iz Like zahtijeva sustavno prikupljanje i izučavanje primarnih materijalnih izvora te dekonstrukciju i rekonstrukciju narativa iz usmene predaje.⁸

Nakon nastupa na sultanovu dvoru otišao je na turneju po europskim zemljama, o čemu svjedoče novinski članci iz zemalja u kojima gostuje. Također znamo da je sudjelovao u uličnim sukobima tijekom protuhrvatskih prosvjeda u Rijeci krajem 1906. i početkom 1907. (Goldstein, 2003: 218). Tada su riječki Talijani i Mađari napali pripadnike Hrvatskog sokola, koji su se nakon I. Hrvatskog svesokolskog sleta, održanog u Zagrebu u rujnu i listopadu 1906., vraćali preko Rijeke svojim kućama u Istru i Dalmaciju. Talijani su tada Sokolima preoteli hrvatski i sokolski barjak, koji je navodno Marijan junački vratio. Spominje se i to da je pobijedio četvoricu talijanskih hrvača, te da su bijesni i zavidni Talijani gradom počeli raditi nered. Prema legendi, njih dvjestotinjak napalo je Matijevića, no on se junački suprotstavio, a iz okršaja je izašao slomljene ruke i s nekoliko rana od uboda nožem. O izgredima je izvijestio i tadašnji urednik *Riječkog novog lista* i prvak Hrvatsko-srpske koalicije Frano Supilo. Nemiri su otišli tako daleko da su građani Rijeke stali u obranu hrvatskih navijača, koji su bodrili Marijana i nastavili nered po ulicama. Sporadični sukobi trajali su nekoliko mjeseci dok se nije umiješala vojska. Sukob je opjevan pod naslovom “Junačstvo Mari-

8 Analiza narativa može pomoći da se razluči fikcija od faktografije, no moramo biti svjesni kako svaka interpretacija povijesnih činjenica donekle vodi “fabulaciji povijesti”, kako sugerira Hayden (1987).

jana Matijevića - našeg hrvatskog junaka i atlete prigodom bune na Rijeci (Fiumi) 1907.”

Nakon što je osam mjeseci proveo na liječenju i rehabilitaciji u Budimpešti njegova desna ruka, koja je u sukobu s Talijanima bila slomljena, ostala je blago povijena, no, čini se, i dalje jednako snažna. Nakon oporavka kreće na svoju drugu turneju preko Atlantika, 1908. ili 1909. godine. Tomić (2003: 35) navodi kako je 1912. nakon nastupa u Chicagu dopustio liječnicima da ga pregledaju i ustanove uzrok njegove nadljudske snage. Budući da je takva snaga bila zagonetna i neobjašnjiva mnogima, liječnici su obavili pretrage i uz pomoć rendgenskih snimki ustvrdili da njegove mišiće na rukama, grudnom košu i vratu, prekriva dvostruko koštano tkivo. Sačuvana kopija snimke iz toga vremena to potvrđuje. Biomedicinska, genetska i antropološka proučavanja Matijevićevih kostiju zasigurno bi pružila novu perspektivu na nalaze američkog liječničkog tima.

Najkasnije početkom 1914. vratio se u hrvatske krajeve. U lipnju 1914. nastupio je u Orašju na Savi, a njegov je nastup na klaviru pratila Irena Kohn, rođena 1893., kći židovskog bankara i vlasnika hotela “Kej” Adolfa Kohna. Dvoje mladih su se ubrzo zavoljeli te se nakon prvotnog protivljenja njezina oca, zbog pripadnosti različitim vjorama, ipak vjenčali. U spomenutom intervjuu iz 1939. Marijan je rekao kako je Irena tri puta bježala zbog njega od kuće ali su ju uvijek vraćali, sve dok Marijan nije stvar riješio nasilno: “Potegao ja revolver ranio nju i oca joj i dospio pred sud... Ona u bolnicu a ja u tamnicu... Odsjeđio ja četiri mjeseca u Lepoglavi a poslije ona pobježe i po četvrti put... Oženili se.” Osim ovog zapanjujućeg svjedočanstva o fatalnoj ljubavi, koje zvuči pomalo neuvjerljivo, postoji pisan vjenčani list, koji dokazuje da su crkveno vjenčani 6. veljače 1915. u crkvi sv. Marije u Zelinovcu, okrug Bihać, kotar Bosanski Petrovac. Ovaj izrazito važan dokument također donosi podatak o mjestu stanovanja - Vrtoče kod Bosanskog Petrovca.⁹ S Irenom je imao osmero djece; šestero je poživjelo.¹⁰ Daljnja Marijanova putovanja

Drago ŽUPARIĆ-ILJIĆ
Andrija MATIJEVIĆ
**“Rođen sam gdje
se sije rđa, a junaci
niču”: relevantnost
biografije Marijana
Matijevića u raspravi o
višestrukim
identitetima Like**

9 Marijan nije aktivno sudjelovao na bojištima Austro-Ugarske u Prvom svjetskom ratu. Vrtlog sukoba na određeno je vrijeme primirio njegovu želju za turnejama i putovanjima, no postoji priznanica iz kolovoza 1918. na kojoj je vidljivo kako je Matijević nastupio u Bugarskoj i zaradeni novac darovao bugarskom Crvenom križu. 1926. pomagao je unesrećenima od poplava u Podravini i Posavini.

10 Odraslu dob doživjele su četiri kćeri i dva sina. Najstarija kći Ljubica rođena je 1915., sin Marko 1916., kći Štefica 1920., sin Nikola 1922., te kasnije kćeri Mira 1933. i Zdenka 1935. Od sve djece, još samo je Mira živa, sa prebivalištem u Beogradu. Nijedno od njegove djece nije naslijedilo njegovu iznimnu snagu.

možemo pratiti iz razglednica i pisama koje šalje supruzi u Vrtoče. Zvuči gotovo nevjerojatno, no 2. lipnja 1922. poslao je razglednicu iz mjesta Lorain, okrug Ohio u Kanadi, a nekoliko mjeseci poslije i iz Seattlea. Kako je sin Nikola rođen 6. ožujka 1922., očito je da je Matijević, u želji za novom turnejom, napustio dom i suprugu s novorođenčtom i troje malodobne djece.

Postoje naznake da je Matijević za vrijeme tog trećeg boravka na američkom tlu upoznao izumitelja hrvatskoga porijekla Ivana Vučetića.¹¹ Potrebno je istaknuti kako je taj značajan izumitelj, čiji se spomenik i muzej danas nalaze u Buenos Airesu, jedna od ličnosti kojoj hrvatska historiografija nije posvetila dovoljno pozornosti. U ovom trenutku ne znamo mnogo o poznanstvu i odnosima Marijana i Ivana, no sigurno je da obojica zaslužuju istraživačku predanost i mjesto u nacionalnoj povijesti.

Iz dokumenta Obiteljska izvjesnica (Izvadak iz pukopopisne listine) vidljivo je kako je Irena 1925. rodila i blizance – Marijana Zvonimira i Petra Aleksandra, koji nisu poživjeli. Supruga Irena, sama i vrlo požrtvovno, snosila je teret odgoja djece zbog Marijanovih čestih odlazaka i nastupa svuda po svijetu. Spomenuti dokument još jedanput svjedoči o njegovu nemirnom duhu. Sastavljen je i ovjeren 20. lipnja 1925. u Županji, i bilježio je doseljenike na područje općine Županja, navodeći njihova imena i datume rođenja. Ovaj važan dokument nameće sljedeći zaključak: Matijević se po svoj prilici morao vratiti u Vrtoče tijekom 1924. godine, Irena ostaje trudna, i cijela se obitelj zajedno s obitelji Marijanova bratića seli u “plodnu Slavoniju”.¹²

Toj odluci je mogla pridonijeti i Irenina želja za povratkom u rodni kraj, blizu roditeljskog doma, jer je njezin otac proširio posao te je posjedovao trgovinu i pekarnu u Županji. Tako je Irena s djecom došla živjeti u kupljenu kuću u županjskoj ulici Gačanci, kućni broj 49. Ali, obveze obiteljskog života nisu smirile Marijanov pustolovni duh. Opet se pripremao za novu turneju preko Atlantika. Iz dokumenta Otkaz međusobnog ugovora vidljivo je kako su 27. srpnja 1925. u veleposlanstvu Kraljevine SHS

11 Kao potomak ličkih izbjeglica pred Osmanlijama Vučetić je rođen 1858. na Hvaru. U dobi od dvadeset šest godina emigrirao je u Argentinu, gdje se ubrzo zaposlio u središnjem uredu policije u La Plati. Nakon što je proučio više postojećih metoda za klasifikaciju otisaka prstiju, izumio je sustav za njihovu klasifikaciju, te tako utemeljio modernu daktiloskopiju. Umro je 25. siječnja 1925. u Argentini, znan kao Juan Vuchetic.

12 Kolonizacija stanovništva iz Dalmacije, Like i Hrvatskog zagorja na đakovačkom i vinkovačkom području ubrzava se već 1921., nakon djelomične eksproprijacije velikih posjeda u Slavoniji. (BALTA, 2001: 460). Tako se Marijanov bratić Andrija naselio u selu Retkovicima pokraj Vinkovaca.

u Montrealu Marijan i njegov menadžer Josip Dejanović raskinuli ugovor o suradnji, sklopljen još u Županji pred javnim bilježnikom 13. svibnja 1925. Prema tom Otkazu Dejanović je bio dužan Matijeviću isplatiti odštetu od 100.000 dolara.

Turneja je ovaj put trajala dvije godine, sačuvano je nekoliko omotnica pisama poslanih iz New Yorka. Ta dokumentacija svjedoči o Marijanovoj popularnosti čak u svjetskim razmjerima. I izgled tipiziranih omotnica koje je slao obitelji ističe njegovu snagu i odličnost. Natpis "Junak iz Like - najjači čovjek na svijetu kome nema ravna u hrvanju i ostalim sportskim atrakcijama" preveden je na četiri jezika; španjolski, engleski, francuski i njemački. Zasigurno je Marijan vladao barem osnovama tih jezika.

Drago ŽUPARIĆ-ILJIĆ
Andrija MATIJEVIĆ
**"Rođen sam gdje
se sije rđa, a junaci
niču": relevantnost
biografije Marijana
Matijevića u raspravi o
višestrukim
identitetima Like**

Veliki dobrotvor je Teslin prijatelj?

Jedan od bitnih dijelova njegove biografije odnosi se na 1927. godinu. U pretisku novinskog članka¹³ Marijanov sin Marko piše: "Tesla je jednom zapisao (to je ne tako davno bilo objavljeno i u 'Politici'): 'Ogromna želja da živim i da nastavim svoj rad i podrška koju mi je pružio jedan odani prijatelj i atleta – učinili su čudo. Zdravlje mi se vratilo, a s njom i umna snaga...' Taj odani prijatelj i atleta koga pominje Tesla, bio je moj otac Marijan Matijević. Posetio je Teslu 12. aprila 1927. godine u Njujorku. Slavni naučnik dao je tad mom ocu svoju fotografiju na kojoj je napisao: "Dragom prijatelju i zemljaku iz kršne, siromašne ali ponosite Like, Marijanu Matijeviću, od N. Tesle."¹⁴ Smatrajući taj izvor autentičanim, možemo samo nagađati koliki je bio stvarni utjecaj Matijevića na Teslu. Potrebno je istražiti ono što smo usmenom predajom saznali - podatak da je Marijan navodno čak i financijski pomogao Tesli. No, više od toga ovaj primjer pokazuje solidarnost i humanost Matijevića. Moralna potpora koju je pružio Tesli, sunarodnjaku u potrebi, pokazuje njegovo domoljublje i kozmopolitizam. Istraživanje njihova odnosa dalo bi

13 Zasad neutvrđen novinski izvor, pisan ćirilicom, potpisao ga je Marko Matijević, uz navedenu adresu: Vojvode Stepe 188, 11000 Beograd.

14 Nadalje se u članku spominje kako je te 1927. Marijan u New Yorku upoznao i znanstvenika Mihajla Pupina o čemu je svojedobno objavljen članak u Srpskom dnevniku. Mihajlo Pupin (1854. - 1935.) poznati fizičar srpskog porijekla, od 1874. živio je i radio u SAD-u. Patentirao je dvadeset i četiri izuma, a 1924. osvaja Pulitzerovu nagradu za autobiografsko djelo *From immigrant to inventor*.

nam nove uvide ne samo u Marijanovu, nego također u biografije Tesle i Pupina.¹⁵

Zasigurno se ubrzo nakon tih susreta vraća u Županju, jer su sačuvane tzv. “dozvole” koje je dobio od lokalnih vlasti Županjskog sreza za davanje “atletskih športskih predstava u korist Crvenog križa”, s datumom 18. lipnja 1927. godine. Ujedno su to potvrde da je uplatio u općinsku blagajnu, ili na račun Crvenog križa, novac zaraden tijekom nastupa. Iz brojnih tipiziranih pisama i razglednica koje šalje supruzi Ireni, vidljivo je kako od studenog 1928. nastupa u zemljama Južne Amerike. Te su priredbe podupirali njegovi sunarodnjaci, iseljenici iz Hrvatske, koji su već čuli o njegovim egzibicijama i rado su ga ugošćivali u zavičajnim klubovima. Rekonstrukcija prikupljenih materijala i pisani dokazi o Marijanovim putovanjima i nastupima, prije svega novinski članci, izvještaji i intervjui te epistolarna komunikacija sa suprugom Irenom, omogućili bi hrvatskim povjesničarima razlučiti mit od istine, legendu od povijesne faktografije.

Pred Uskrs 1929. godine nastupio je u Buenos Airesu, iduće dvije godine daje “produkcije” u Peru, Čileu i Urugvaju. Sve vrijeme šalje novac u domovinu obitelji, ali i pomoć potrebitim krajevima. Godine 1931. dospio je u Kinu, pa se može pretpostaviti kako je ondje došao plovidbom preko Tihog oceana. Moguće da ga je na tu odluku potaknula i svjetska gospodarska kriza, koja je ponajviše pogodila američko tlo. Nakon nastupa u Pekingu otputovao je u Indiju i poslije prema Bliskom istoku. Logično je pretpostaviti da se u tadašnju Kraljevinu Jugoslaviju vratio 1932., najkasnije početkom 1933., jer mu se kći Mira rodila 1933. godine. Tomić (2003: 47) ističe da se Marijan “prije početka Drugog svjetskog rata vratio u Liku, a ubrzo zatim preselio se u Županju, gdje je živio do smrti.” Ne želimo nagađati da li se vratio u Liku iz nostalgичnih razloga ili se nije uklopio u novu sredinu, te se vratio u okrilje obiteljske kuće iz koje je tako često izbivao.

Razlog je možda banalan; pretpostavljamo da je Marijan sam, bez obitelji, otišao u posjet rodnom kraju i počeo se pripremati za još jednu turneju. Citirani intervju, dan Franji Fuisu, opisuje njegov nastup na otoku Krku sredinom listopada 1939. Iako već u poznim šezdesetim godinama mogao je snivati o još jednoj europskoj turneji, ali su ga vijesti sa sjevera zasigurno od toga odvratile. Iako

15 Matijević je bio poznat među svim narodima bivše Jugoslavije. Postoji svjedočanstvo kako su njegov grob, nakon smrti, tražili visoki vojni oficiri JNA koji su ga htjeli ekshumirati te premjestiti i svečano ukopati u Beogradu. Postoje članci u kojima se Marijan svojata kao “najsnažniji čovek sveta, sin srpskoga roda”.

još uvijek iznimno jak i snažan u Drugom svjetskom ratu odbio se boriti na bilo kojoj strani. Poznato je da kada su početkom Drugog svjetskog rata hrvatske domobranske ili pak ustaške postrojbe ušle u kuću Matijevićevih želeći prisiliti Irenu da, kao Židovka, nosi žutu traku Marijan je, ljutito poručio da donesu još sedam traka za njega i djecu. Vojnici se više nisu vratili. Obitelj je ipak platila danak; mlađi sin Nikola pridružio se domobranskim postrojbama, te postao časnik, dok je stariji Marko završetak rata dočekao kao kapetan partizanske postrojbe.

Nakon završetka rata 1946. šezdesetosmogodišnji Marijan kreće ponovno na turneju, ovaj put po gradovima FNR Jugoslavije. Mit o njemu se širi, svi žele vidjeti egzibicije vitalnog i snažnog starca, kojega je svjetska publika davno upoznala. I tada on ulazi u balkanski imaginarij kao dični junak, snažan, dobar i jednostavan, čovjek iz naroda, kojemu su potrebe kolektiva ispred vlastitih. No, Matijević je svojim primjerom ponovno potvrđivao odlike svojeg atletskeg duha – nesebičnost, humanost i solidarnost. U sedamdeset trećoj godini još je nastupao, slao novac za obnovu ratom razrušenih krajeva, a dobar dio zarade ostavljao je Crvenom križu. Predstave je reklamirao sloganom: “Junak iz Like, koji je do sada proputovao cijeli svijet i bio tumačem naših narodnih, viteških, sportskih i fiskulturnih vrlina, daje veliku priredbu u korist postradalih krajeva.” Brojna sačuvana dokumentacija i potvrde svjedoče o njegovim donacijama. Stoga ne čudi kako su mu mnoga odlikovanja dodijeljena ne samo zbog snage i doprinosa razvoju tjelesne kulture, nego još više zbog nesebičnog humanitarnog djelovanja.

Nekada je ta Marijanova (pre)darežljivost moguće i smetala njegovoj obitelji, koja je živeći u skromnim uvjetima, mogla smatrati kako on pretjeruje u svojoj nesebičnosti. Tomić (2003: 73) donosi zapis i svjedočenje Mile Vulića, kojeg je Matijević 1942. godine iz jednog zagrebačkog sirotišta doveo u svoju obiteljsku kuću u Županji i praktički posvojio. Mile je bio izrazito jake građe i postao je Marijanov vježbenik i pomagač. Ipak, razišli su se 1946., pa Matijevića na poslijeratnim nastupima po Jugoslaviji prati šestero pomagača iz Županje.

I Josip Broz Tito, saznavši za njegov osebujan život i uspjehe, odlučio ga je odlikovati 1947. godine. Ponudio je Matijeviću autobus za nastupe, privatni automobil s vozačem, odlikovanja i doživotnu mirovinu. Marijan je pristao na odlikovanja, na automobil i vozača, ali je doživotnu mirovinu odbio riječima: “Dok sam živ, ja ću sa svojih deset prstiju svoju djecu hraniti.” Dobio je svečanu uniformu, za koju se pretpostavlja da je nosio sam Tito, a na koju je

okačio svoje brojne medalje i odlikovanja. Tomić (2003: 41) smatra da je Marijan u životu izveo oko dvije tisuće nastupa i bio odlikovan oko četrdeset puta. Sačuvani su izvori - fotografije, brojni predmeti, novinski članci, pisane isprave (dozvole) - kojima se odobrava njegov nastup po mnogim dijelovima Kraljevine Jugoslavije, poslije FNR Jugoslavije. Ta dokumentacija zahtijeva poman i studiozan rad, klasifikaciju i arhiviranje građe na temelju čega bi nastala vjerodostojna biografija Junaka iz Like.

Iako je znao da boluje od dijabetesa, ustrajao je na fizičkim aktivnostima. Stariji Županjci prisjećaju se kako je u sedamdeset i drugoj godini života znao vući vagone na željezničkom kolodvoru ili savijati teške metalne šipke radi tjelovježbe. Sa sobom je često nosio željezni štap težak 10,7 kilograma, koji se danas čuva u Vinkovačkom muzeju. U prosincu 1951., nakon održane predstave, činilo se da se prehladio, pa je poslan u Zagreb na liječenje. Umro je ubrzo, 23. prosinca, a pokopan je na županjskom groblju, na Božić. Stariji Županjci i danas se sjećaju snage i veličine Junaka iz Like, kojeg su susjedi zbog njegove široke ruke zvali od milja Čača. No, nedugo nakon što je umro kao da su zaboravljena sva njegova dobročinstva. Irena je Titu pisala molbu da joj smanje porez, obveznu kontribuciju, jer ne može prehraniti obitelj. Djeca su se raspršila po svijetu, jedino je kći Zdenka cijeli život proživjela u Županji.

Marijanova ostavština – u prilog daljnjoj znanstvenoj raspravi

Nakon Irenine smrti 1971. godine, vrijedna ostavština, koja uključuje dokumente o njegovim nastupima, svečana odijela koja je dobio, vojne sablje, darove careva i ostalo blago koje je svjedočilo o značaju tog čovjeka, prodani su kao inventar obiteljske kuće i okućnice jednoj obitelji iz Bosanske Posavine, koja se 1950-ih nastanila u Županji. Novi gazde nisu shvatili važnost te građe; brojne diplome i dokumente su spalili, vrijedne medalje rasprodali, kao i svečana odijela i sablje.

Dio građe ipak je sačuvan i trenutačno je u privatnom vlasništvu jedne županjske obitelji. Vrlo je važno sve to brzo procijeniti i otkupiti kako bi se proučili temeljni dokumenti potrebni za rekonstrukciju Matijevićeve biografije.

Prikupljanje, proučavanje, arhiviranje i sistematizacija povijesne građe o Junaku iz Like prioritetni je metodološki preduvjet. Objektivnim, kritičkim, znanstveno-istraživačkim radom uspjeli bismo razlučiti povijesno istinite podatke od kasnijih dodanih verzija, koje su samo pridonijele stvaranju mita i maštovitih priča o njegovu liku i djelu.

Osim što treba napisati biografiju i pritom izbjeći zamku da nas portretiranje odvede u apologetiku, smatramo da je ovo eklatantan primjer za proučavanje višestrukih identiteta Like i eventualno ličke emigracije. Nesumnjivo da Marijanova putovanja nisu uzorak iseljavanja svih Ličana, zbog vrlo neobičnog životnog puta, ali njegov primjer svjedoči o brojnim obilježjima identiteta¹⁶ koji se prešutno pripisuju Ličanima kao dijelu hrvatskog etnosa.

Iz prikupljenih novinskih članaka vidljivo je da je Marijan često znao za sebe reći: “Rođen sam gdje se sije rđa, a junaci niču”. Time je istaknuo percepciju o sterilnosti agrara, koja se često pridodaje krškim krajevima, a također je podcrtao epski, junački etos, opisan u znanstvenoj literaturi kao specifikum stočarskih, brdovitih krajeva, u našem slučaju – Dinarida. Iako danas socijalna antropologija s rezervom uzima dihotomni, i pomalo anakroni, idealno-tipski model “zadružne” i “plemenske” kulture koji je predložio Tomašić (1937), neke od karakteristika te kulture kao da opisuju Marijanov karakter; junaštvo, isticanje snage, muškost, osjećaj pravde i superiornost. Slika uspjeha i odlika junaka uobličena u epskim pjesmama (“Junak sam iz Like” i “Junaštvo Marijana Matijevića”) prizivaju pomalo hajdučko-uskočke sentimente, i perpeturaju narativ o “graničarima” koji ratuju “od Tirola sve do Galicije”¹⁷ za tuđe interese.¹⁸ Istodobno, njegov primjer izmiče zamci generalizacije i stereotipiziranja Ličana; njegovo junaštvo, snaga i humanost ne postaju *a priori* odlike mentaliteta svih stanovnika Like. Pa ipak, junaštvo kao dio imaginiranog identiteta Ličana u liku Marijana Matijevića pronašlo je svoju istinsku personifikaciju.

Neprocjenjiv je njegov doprinos humanitarnim institucijama njegova vremena, ponajviše Crvenom križu. Brojne donacije ograncima te organizacije u zemlji i ostalim dijelovima Europe svjedoče o njegovu pacifizmu. Po-

16 Iako ovdje nemamo namjeru raspravljati o fragmentarnosti, proturječnosti i decentriranosti identiteta, u skladu s postmodernom teorijom (Hall, 1996), ipak ne prihvaćamo potpuno odbacivanje te koncepcije, što sugeriraju Brubaker i Cooper (2000). Za našu raspravu zanimljiva je i izazovna ideja o tome bi li Marijanov avanturizam pripadao jednoj od “četiri postmoderne životne strategije” (skitač, vagabund, turist, igrač), koje spominje BAUMAN (1996).

17 Nastavak pjesme mogao bi biti “i dalje od Galicije”: u Napoleonovu pohodu na Rusiju, 1812. godine, sudjelovali su i pripadnici vojnih jedinica iz Like (BUDAK, 2003:120).

18 Iako, naravno, ne relativiziramo gorku istinitost povijesne pozadine ovog narativa, želimo upozoriti kako je on preživio i kada je Vojna krajina (granica) odavno prestala postojati. No, sjećanje stanovništva na “junačke i slavne” dane prošlosti pronašlo je svoje ozbiljenje u liku Marijana Matijevića, kao što je i prije njega nalazilo u povijesnim ličnostima poput Mijata Tomića, Stojana Jankovića, i drugim.

Drago ŽUPARIĆ-ILJIĆ

Andrija MATIJEVIĆ

“Rođen sam gdje se sije rđa, a junaci niču”: relevantnost biografije Marijana Matijevića u raspravi o višestrukim identitetima Like

trebe ljudi stradalih u ratovima bile su ispred njegovih, čak ispred potreba njegove obitelji. Pomagao je kako je najbolje znao i umio – svojim sportskim duhom koji mu je omogućio brojna priznanja i nagrade. Iako njegovi nastupi u tehničkom smislu nisu bili posve sportske manifestacije, Matijević je bio zaslužan i za promociju sporta i zdravog načina života. Istina da je “producirao” po svijetu razne načine fizičke aktivnosti, koji izlaze izvan olimpijskih disciplina i standarda. No, to ne umanjuje njegov doprinos teškoatletskim i hrvatskim vještinama u povijesti hrvatskog sporta. Medicinska i genetska istraživanja Marijanove muskulature pomogla bi objasniti njegovu nadljudsku snagu. No, i dalje ostaje povijesno svjedočanstvo preko mnogih fotografija, usmenih iskaza i osvojenih medalja, koji potvrđuju ustrajnost Marijanova sportska duha. Sklonost pustolovini nije ga učinila vrhunskim profesionalnim sportašem prema današnjim mjerilima, no brojna priznanja i medalje svjedoče o njegovoj prepoznatljivosti i medijskoj slavi u domaćim i svjetskim razmjerima vremena u kojem je živio.

Sakupljanje i kritička evaluacija povijesne građe, postavljanje spomenika u Gračacu i Županji pridonijela bi revitalizaciji njegova lika i djela te čuvanju spomena na njega. Daleko od toga da povijest nije poznavala slične entuzijaste, koji su u svojoj posebnosti ostali potisnuti na margine socijalne, kulturne i sportske povijesti. Ipak, Marijanov primjer, neraskidivo vezan uz raspravu o višestrukim identitetima Like i Ličana, zahtijeva historiografsku revalorizaciju njegova značenja i moguću demarginalizaciju, stavljanje u centar spomena onih koji su svojim primjerom predstavili Liku svijetu. Marijan je često isticao svoje hrvatsko porijeklo i odanost rodnom zavičaju. Ponekad je na svojim nastupima nosio tradicionalnu ličku kapu i isticao za sebe: “No, I am Croat! Io soy Croato!”, ako bi ga promotori pogrešno predstavili kao Nijemca ili Francuza. Svijest o pripadnosti hrvatskom narodu i ličkome kraju bila je integralnim dijelom njegove osobnosti. Dapače, vizualni identitet, materijaliziran u nošenju ličke kape, ishodište je njegove (samo)prezentacije i promocije njegova zavičaja svijetu. Drugi karakterističan detalj svakako je pjesma uz koju je nastupao i koja je pronosila slavu o Junaku iz Like.¹⁹

19 “Pjesma ličkog junaka”

Kano mi gora, kano Velebit,

Golem sam tijelom, dušom sam jak.

Nek' sam siromah, neka sam trebit,

Zdravljice bujno, čist mi je zrak.

Junak sam iz Like

Junak sam iz Like

Ličani, kao i Županjci, još čuvaju uspomene na njega i vrijednosti koje je on za života zastupao. I upravo to proklamiranje ideja dobročinstva, nesebičnosti, suradnje i tolerancije, koje je on primjerom živio, kao sportaš i altruist, kao patriot i kozmopolit, bitna su nematerijalna dobra njegove ostavštine. Uz to, sada je vrijeme da mu znanstveno utemeljena istina osigura dostojno mjesto u hrvatskoj povijesti. Interdisciplinarni, historijsko-antropološko-kulturalni pristup tako će uz ispisivanje njegove biografije, pružiti dovoljno materijala i za raspravu o socio-psihološkim karakteristikama višestrukih identiteta Like i Ličana, pitanjima (kolektivne) memorije, modernosti, migracija i (trans)nacionalizma. Relevantnost istraživanja i znanstvene rasprave o Marijanu Matijeviću tako ide dalje od programatskog traženja uvrštavanja njegova lika i djela u korpus zavičajne, regionalne i nacionalne povijesti sporta, za što se, kao autori ovog teksta, također zalažemo.

Drago ŽUPARIĆ-ILJIĆ
Andrija MATIJEVIĆ
**“Rođen sam gdje
se sije rđa, a junaci
niču”: relevantnost
biografije Marijana
Matijevića u raspravi o
višestrukim
identitetima Like**

LITERATURA

- BALTA, I. (2001), “Kolonizacija u Slavoniji od početka XX. stoljeća s posebnim osvrtom na razdoblje 1941. – 1945. godine”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU Zadru*, sv. 43, str. 459-478.
- BANOVAC, B. (2004), “(Re)konstrukcija socijalnog prostora periferije - Prilog istraživanju kolektivnih identiteta u hrvatskoj periferiji”, *Revija za sociologiju* 35/2004, (br. 3-4), str. 95-112, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb.
- BAUMAN, Z. (1996), “From Pilgrim to Tourist - or a short History of Identity”, *Questions of cultural identity* (Hall, S.; du Gay, P. [ur.]), str. 18-36, Sage Publications, London.
- BEŽEN, A. – ŠUTIJA, I. (1975), *Gospić i lički krajevi*, Školska knjiga, Zagreb.
- BRUBAKER, R. – COOPER, F. (2000), “Beyond ‘identity’”, *Theory and Society* 29: str. 1-47, Kluwer Academic Publishers, SAD.
- BUDAK, N. – STRECHA, M. – KRUŠELJ, Ž. (2003), *Habsburzi i Hrvati*, Srednja Europa, Zagreb.
- GOLDSTEIN, I. (2003), *Hrvatska povijest*, Novi Liber, Zagreb.
- HALL, S. (1996), “Introduction - Who needs ‘Identity?’”, *Questions of cultural identity* (Hall, S.; du Gay, P. [ur.]), str. 1-17, Sage Publications, London.
- HAYDEN, W. (1987), *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London.
- HOLJEVAC, Ž. (2006), “Vojna krajina u hrvatskom identitetu”, *Povijesno naslijeđe i nacionalni identiteti*, str. 101-111 (Marinović, Marijana, ur.), Zavod za školstvo RH, Zagreb.

Drago ŽUPARIĆ-ILJIĆ
Andrija MATIJEVIĆ

“Rođen sam gdje se sije rđa, a junaci niču”: relevantnost biografije Marijana Matijevića u raspravi o višestrukim identitetima Like

- LAJNERT, S. (2003), *Ustroj željeznica u Hrvatskoj od Austro-Ugarske do danas*, Hrvatske željeznice, Zagreb.
- MATKOVIĆ, H. (2003), *Povijest Jugoslavije*, Naklada Pavičić, Zagreb.
- MORWASKA, E. (1999), “The New-Old Transmigrants, their Transnational Lives, and Ethnicization: a Comparison of 19th/20th and 20th/21st century Situations”, *E Pluribus Unum? Contemporary and Historical Perspectives on Immigrant Political Incorporation* (Gerstle, G.; Mollenkopf, J. [ur.]), Russell Sage, New York.
- ROKSANDIĆ, D. (2003), *Triplex confinium (Ili o granicama i regijama hrvatske povijesti 1500-1800)*, Barbat, Zagreb.
- STANČIĆ, N. (2002), *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću*, Barbat, Zagreb.
- ŠTIFANIĆ, M. (1996), “Društveno prostorna identifikacija, regija i regionalizam”, *Revija za sociologiju* 27, (br. 1-2), Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, str. 53-60.
- TOMAŠIĆ, D. (1997 [1937]): *Društveni razvitak Hrvata: rasprave i eseji*, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb.
- VRANJEŠ-ŠOLJAN, B. (1991), *Stanovništvo gradova banske Hrvatske na prijelazu stoljeća*, Školska knjiga, Zagreb.

PRILOZI:

Sl. 1.

“Junak iz Like” kao mladić u 21. godini

Sl. 2.
Tipizirana omoćnica
pisma poslanog iz
Los Angelesa supruzi Ireni

Sl. 3.
"Osmanlika
zvezda" – dar sultana
Abdula Hamida II.

Sl. 4.
U podmakloj dobi;
u svečanoj odori,
s nekim od odličja

“Rođen sam gdje se sije rđa, a junaci niču”: relevantnost biografije Marijana Matijevića u raspravi o višestrukim identitetima Like

“ROĐEN SAM GDJE SE SIJE RĐA,
A JUNACI NIČU”: RELEVANTNOST
BIOGRAFIJE MARIJANA MATIJEVIĆA U
RASPRAVI O VIŠESTRUKIM IDENTITETIMA LIKE

Ključne riječi: Marijan Matijević, “Junak iz Like”, (de)mitologizacija, usmena predaja, Gračac, Županja.

Rodom Ličanin, Marijan Matijević (1878.-1951.), za života je nekoliko puta proputovao europski, azijski i američki kontinent, demonstrirajući svoju snagu kroz teškoatletske priredbe. Zbog iznimne snage i pobjeda protiv najpoznatijih hrvača svojega doba, u SAD-u su mu nadjenuli titulu “The Strongest Man in the World” (Najjači čovjek na svijetu). Bio je odlikovan i Osmanskom zvijezdom, najvišim ordenom Osmanskog Carstva. Zrelu dob dočekao je u Županji zajedno sa suprugom i šestero djece. Do pred smrt izvodio je predstave, a zarađeni novac nesebično je darivao u humanitarne svrhe, čak za pomoć krajeva izvan Hrvatske. Usmenom predajom i dalje se prenose i konstruiraju narativi o tjelesnoj i moralnoj snazi ovog Junaka iz Like. Analizom dostupne građe izlažemo prvu sustavnu biografiju Marijana Matijevića. Kroz rad ističemo neke od poteškoća koje uvelike otežavaju znanstveno-istraživački rad kojim bi se vrednovalo značenje njegova lika i djela. Također, ukazujemo na važnost njegova prepoznavanja kao povijesne ličnosti koja zaslužuje uvrštenje u korpus lokalne i regionalne povijesti, te nacionalne povijesti sporta.

“I WAS BORN WHERE RUST IS SEWED,
BUT HEROES SPROUT”:
RELEVANCE OF MARIJAN MATIJEVIĆ’S
BIOGRAPHY IN DISCUSSION ON
MULTIPLE IDENTITIES OF LIKA

Keywords: Marijan Matijević, “the Hero from Lika”, (de)mythologization, oral history, Gracac, Zupanja.

Marijan Matijević (1878-1914), born in Lika, Croatia, during his lifetime had traveled across European, Asian and American continent, demonstrating his strength through hard athletic disciplines and performances. For his outstanding strength, and due to victories against strongest wrestlers of that period, he was awarded a title “The Strongest Man in the World” in U.S.A.; in addition, he was awarded a medal “Ottoman’s Star”, the most prestigious medal of Ottoman Empire. In his middle age, he lived in Zupanja with his wife and six children. Performing until his death hour, he gave the most of the earned money for humanitarian purposes, to help regions outside Croatia also. Narratives about physical and moral strength of “the Hero from Lika” have been created and transferred throughout the oral history. Analyzing accessible historical sources, we are introducing the first systematic biography of Marijan Matijević. In this paper, we also emphasize some of difficulties that have impeded scientific research, with which Marijan’s significance could be evaluated. Furthermore, we point out the importance of his recognition, as a historical figure that merits to be included in a corpus of local and regional history, as well as into the history of national sport.